

K některým otázkám soukromoprávních nároků z porušení soutěžních předpisů

LUCIE BÁNYAIOVÁ

ADVOKÁTKA, ADVOKÁTNÍ KANCELÁŘ BÁNYAIOVÁ VOŽEHOVÁ, S.R.O.

V poslední době je v oblasti soutěžního práva ožehavým tématem otázka vymáhání soukromoprávních nároků při porušení soutěžních předpisů, a to jak národní tak evropské legislativy. Nejen Evropská komise, ale také jednotlivé národní úřady, Úřad pro ochranu hospodářské soutěže nevyjímaje, vyjadřují podporu této soukromoprávní cestě směřující k ochraně hospodářské soutěže, která, pokud má postížený jedinec potřebné právní nástroje, může být vysoce efektivní.

Potenciál soukromoprávních nároků v rámci ochrany hospodářské soutěže vystihl již před lety také Soudní dvůr EU, byť se vyjádřil pouze v obecné rovině:

„Náruživost jednotlivců, kteří mají vůli ochraňovat svá práva je efektivním prostředkem dohledu [nad dodržováním evropských předpisů] doplňujícím prostředky kontroly a dohledu Evropské Komise a členských států, které jim svěřují články [226] a [227] Smlouvy o ES.“¹

At se jedná o porušení evropských nebo českých soutěžních předpisů, osoby soukromého práva, právnické či fyzické osoby, které se protisoutěžním jednáním cítí dotčeny a poškozeny, mají vesměs tři soukromoprávní prostředky ochrany proti takovému jednání: (i) žaloba na neplatnost smlouvy nebo jejího ustanovení, ve které je předmětné protisoutěžní jednání založeno², (ii) žaloba na zdržení se protisoutěžních praktik a (iii) žaloba na náhradu škody způsobenou protisoutěžním jednáním. Neplatnost ujednání, jehož obsahem je určitá protisoutěžní praktika, stanoví samotná evropská i česká legislativa a možnost podání žaloby je tak v tomto směru předvídána.³ Naproti tomu možnost uplatnit nárok na náhradu škody a na zdržení se protisoutěžního jednání ani česká ani evropská soutěžní legislativa výslovně neuvádí. Z těchto dvou zbývajících právních prostředků se s ohledem na aktuálnost tématu v dalším textu omezím na možnosti a způsoby vymáhání náhrady škody způsobené porušením soutěžních předpisů.

Vymáhání škody způsobené porušením soutěžních předpisů v České republice

Není asi třeba připomínat, že spory o náhradu škody jsou časově i finančně náročné a jsou spojeny s obtížemi týkající-

mi se prokazování příčinné souvislosti mezi vzniklou škodou a protiprávním jednáním a výši takovým jednáním způsobené škody. O to více to platí i v oblasti škody způsobené protisoutěžními praktikami, což může být důvodem, proč nejsou v České republice spory o náhradu škody vzniklé porušením soutěžních předpisů, ať již českých nebo evropských, příliš časté. Alespoň jeden takový spor se však v České republice projednával: mobilní operátor Český mobil (nyní Vodafone) zažaloval své konkurenty T-Mobile a Eurotel (nyní Telefónica O2) o náhradu škody ve výši 615 milionů Kč, resp. 1,04 miliardy Kč, která mu měla být způsobena zneužitím jejich dominantního postavení ve formě účtování vyšších cen.

Kromě již zmiňovaných obtíží s prokazováním škody, její výše a příčinné souvislosti ve sporech o náhradu škody způsobené protisoutěžním jednáním se bude poškozený velmi často potýkat s tím, že potřebné důkazy nebude mít ve své moci. Většina důkazních materiálů bude v dispozici žalovaného, případně Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže („Úřad“), do jehož spisu nebude mít přístup. Tato již i tak nepříznivá pozice poškozeného je ještě ztěžována koncentrací řízení, kterou předepisuje § 114c resp. § 118b občanského soudního řádu, která mu až na výjimky stanoví povinnost označit veškeré důkazy do konce přípravného jednání, resp. do konce prvního jednání ve věci. Zejména na začátku sporu, tedy před tím, než se plně rozvine případná obrana žalovaného, soutěžního delikventa, bude mít poškozený v pozici žalobce jen těžko dostatečně konkrétní představu o rozsahu a obsahu dokumentů a dalších podkladů, které může označit jako potřebné důkazy pro úspěšné vedení sporu, případně bude moci na počátku řízení jen stěží tyto důkazy dostatečně konkrétně označit tak, aby je soud mohl ze své pozice autority vyžádat či zajistit.

Pokud jde o vymáhání nároku na náhradu škody z porušení evropských soutěžních předpisů, to je i přes veškeré snahy evropských institucí ještě stále věcí národního práva. Jestliže by chtěl v České republice poškozený vymáhat náhradu škody způsobenou porušením evropského soutěžního práva, postupovalo by se podle českých právních předpisů, procesních i hmotněprávních, upravujících oblast náhrady škody. V takovém případě je možné, že by narazil ještě na další překážku. Problémem by mohlo být určení, jakým právním předpisem se tato náhrada škody bude řídit; zda se bude na tyto případy aplikovat občanský či obchodní zákoník. Obchodní zákoník v § 41 zakazuje zneužití účasti v hospodářské soutěži. Dále v § 42 pak obchodní zákoník za toto zneužití považuje jak nekalou soutěž upravenou v samotném obchodním zákoníku, tak nedovolené omezování hospodářské soutěže, pro jehož další úpravu odkazuje na zvláštní zákon. Do vstupu České republiky do Evropské unie bylo

¹ Případ č. 26/62 *Algemene Transport en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v Nederlandse administratie der belastingen* [1963] ECR I.

² Samozřejmě, žalobu na neplatnost lze uplatnit pouze v případě, kdy lze hovořit o právním úkonu, který by zakládal nebo obsahoval protisoutěžní jednání.

³ Ustanovení § 3 odst. 1 zákona o ochraně hospodářské soutěže a článek 101 odst. 2 Smlouvy o fungování Evropské unie.

nepochybné, že tento odkaz směřuje na zákon o ochraně hospodářské soutěže („ZOHS“). Z obecného zákazu zneužití účasti v hospodářské soutěže, obsaženého v obchodním zákoníku, které tedy zahrnuje protisoutěžní jednání porušující ZOHS pak lze dovodit, že na jednání, které tento zákaz porušuje, se v souladu s § 757 obchodního zákoníku použijí ustanovení o náhradě škody obsažená v § 373 a násl. obchodního zákoníku.

Se vstupem České republiky do EU se ovšem objevily názory,⁴ byť ojedinělé, že odkaz na zvláštní zákon obsažený v § 42 obchodního zákoníku nezahrnuje omezující jednání zakázaná Smlouvou o fungování EU (v dané době ještě Smlouva o ES), jelikož to není zákon, a obchodní zákoník odkazuje pouze na zákon, konkrétně ZOHS. Z toho důvodu by pak měl být režim náhrady škody z porušení evropských soutěžních předpisů podřízen občanskému zákoníku.

Z rozhodnutí Evropského soudního dvora v relativně nedávném případě *Manfredi*⁵ ovšem vyplývá, že pozice žalobce při vymáhání škody při porušení evropských soutěžních předpisů nesmí být těžší než při vymáhání škody z porušení předpisů národních. S ohledem na nezbytnost existence zavazování a možnost exkulpce by však při aplikaci úpravy obsažené v občanském zákoníku postavení žalobce rozhodně horší bylo. Kromě požadavků Soudního dvora EU obsažených v rozhodnutí v případě *Manfredi*, Soudní dvůr EU rovněž požaduje, aby národní soudy umožňovaly efektivní uplatnění nároků z porušení evropských soutěžních předpisů. Ve světle těchto rozhodnutí a v souladu s eurokonformním výkladem by jistě bylo vhodnější aplikovat na náhradu škody vzniklou porušením evropských soutěžních předpisů úpravu obsaženou v obchodním zákoníku, jako úpravu pro žalobce příznivější.

Evropský právní rámec pro uplatnění škody

Přestože je vymáhání soukromoprávních nároků při porušení evropských soutěžních předpisů v podstatě věcí národního, českého práva, nelze postoj Evropské unie pomíjet. V rámci úsilí o zvýšení úrovně prosazování práva v oblasti hospodářské soutěže byla vypracována Bílá kniha,⁶ jejíž přílohu tvoří Pracovní analýza Evropské komise,⁷ a která se blíže zabývá otázkami podmínek pro podávání žalob o náhradu škody způsobené porušením soutěžních pravidel Evropského společenství. Bílá kniha navazuje na Zelenou knihu⁸ a představuje evropskou koncepci vymáhání náhrady škody způsobené porušením evropských soutěžních předpisů. O Bílé knize již byla napsána řada článků, a tak se zaměřím se pouze na dvě vybrané otázky, které považuji za zásadní.

⁴ Názor zmíněný prof. Munkovou na odborném kolokviu pořádaném katedrou evropského práva PF UK v roce 2006.

⁵ Věc č. C-295/04 až 298/04 *Manfredi v. Lloyd Adriatico Assicurazioni*.

⁶ <http://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/documents.html#link1>.

⁷ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52008SC0404:EN:NOT>.

⁸ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52005DC0672:EN:NOT>.

a) Důkazní nouze a zvýhodnění účastníků leniency programů

Komise navrhuje, aby byl zaveden tzv. „disclosure process“, tj. aby strany sporu měly povinnost předložit relevantní dokumenty s tím, že soudy by měly mít pravomoc nařídít stranám sporu i třetím osobám předložit určité dokumenty důležité pro další vedení sporu. Bílá kniha navrhuje, aby předání z hlediska procesního proběhlo na základě rozhodnutí soudu poté, co žalobce podrobně vysvětlí rozhodné skutečnosti týkající se jeho případu, které mají význam pro řízení a rozhodnutí ve věci, a předloží k těmto skutečnostem jemu dostupné důkazy dostatečně věrohodně podporující jeho tvrzení a zároveň osvětlí důvody, proč požaduje předložení dalších dokumentů a důkazů, které také označí. Poskytnutí důkazů by mělo být omezeno na jednotlivé relevantní a dostatečně identifikované dokumenty. Takto navržený institut připomíná svým charakterem institut zajištění důkazu podle § 78 o.s.ř.

Poškození však velmi často nemají dostatečně detailní představu o tom, jakými dokumenty může disponovat a disponuje žalovaný a ani nebyvají účastníky řízení před orgánem dohledu nad porušením soutěžních předpisů, aby věděli, jaké konkrétní důkazy má tento orgán ve své moci a kterými prokázal porušení soutěžních předpisů na straně žalovaného. Logicky pak pro ně bude obtížné požadované důkazy jakkoliv určitě označit tak, aby jim soud mohl vyhovět a nařídít vydání požadovaných důkazů. Je tedy otázkou, zda v praxi budou poškození moci této možnosti vůbec využít.

Zároveň Komise hodlá zachovat imunitu osob účastnících se tzv. leniency programů, aby osoby, které se tohoto programu chtějí účastnit, nebyly odrazovány hrozícími soukromoprávními sankcemi. Vzhledem k tomu, že v rámci těchto režimů jsou soutěžní delikventi povinni soutěžnímu orgánu poskytnout dostatečné množství přesvědčivých důkazů o (svém) protiprávním jednání, je otázkou, zda při navrhované ochraně pak zbudou nějaké dokumenty, které by mohly být zpřístupněny, respektive zda zbudou takové dokumenty, které budou mít samostatně dostatečnou vypovídací hodnotu.

b) Kolektivní a reprezentativní žaloby

Velmi často se stává, že důsledky protisoutěžního jednání jsou přeneseny až na koncové uživatele, spotřebitele. To fakticky znamená, že poškozených je mnoho, avšak výše škody způsobená jednotlivým poškozeným je tak nízká, že se jim s ohledem na nákladnost řízení jednotlivě nevyplatí náhradu škody soudní cestou po soutěžním delikventovi požadovat. Bílá kniha toto bere v potaz a navrhuje dvě varianty, jak by bylo možné situaci řešit. První možný způsob je formou žaloby sdružení, např. na ochranu spotřebitelů, podobně jako v případě žalob na ochranu proti nekalosoutěžnímu jednání. Další variantou je kolektivní žaloba na principu opt-in, kdy každý jednotlivý potenciální žalobce má možnost se připojit a soutěžního delikventa žalovat spolu s ostatními v rámci jednoho řízení jednou žalobou.

V této souvislosti je však potřeba vyřešit ještě velké množství otázek, včetně možnosti sdružení spotřebitelů podat žalobu, aniž by jednotliví spotřebitelé byli připraveni o možnost podat samostatnou žalobu, nebo otázku rozdělení náhrady škody přisouzené sdružení, zejména pak mechanismus a principy rozdělení škody mezi jednotlivé spotřebitele, které sdružení zastupovalo.

Náhrada škody z porušení soutěžních předpisů v praxi v rámci EU

Na jednotný evropský předpis, který by upravoval alespoň soukromoprávní vymáhání nároků při porušení evropských soutěžních předpisů, si zřejmě ještě nějakou chvíli počkáme. Bílá kniha zatím poměrně jednoznačně podporuje potenciální žalobce, tedy protisoutěžním chováním postižené a poškozené subjekty, které jsou ve sporech tohoto typu vesměs slabší. Tento přístup Evropské unie jistě přispěl k nárůstu počtu uplatněných soukromoprávních nároků pro porušování soutěžních předpisů. Lze říci, že se postupně vylepšuje i národní úprava v jednotlivých členských státech a spory tohoto charakteru, ať již se týkají porušení národních nebo evropských soutěžních předpisů, pomalu přibývají, byť vesměs pouze za hranicemi České republiky.

Velká Británie je tradičně považována za zemi, kde je obecně úspěšnost nároků na náhradu škody poměrně vysoká, mimo jiné také s ohledem na předpisy týkající se povinnosti zúčastněných stran poskytnout důkazy, tzv. disclosure, kdy každá ze stran je povinna předložit veškeré důkazy, které k dané věci má k dispozici, ať jsou či nejsou v její prospěch, či možnosti podání kolektivních žalob. To značně vylepšuje pozici potenciálních žalobců. Často proto ve Velké Británii po podání takové žaloby pokud jde o škodu způsobenou protisoutěžními praktikami řízení, spor končí mimosoudním vyrovnáním a zastavením řízení⁹.

Jeden z nedávných případů, které anglické soudy řešily, navíc značně rozšiřuje okruh potenciálních žalobců, kteří se na anglické soudy mohou se svými nároky obrátit. Jedná se o případ *Provimi*¹⁰. V tomto případě soud dospěl k závěru, že ať již anglický nebo jiný žalobce, který utrpěl škodu v důsledku porušení evropských soutěžních předpisů, může celou takto utrpěnou škodu žalovat v Anglii, bez ohledu na to, kde ve skutečnosti škoda vznikla. Předpokladem pro uplatnění tohoto práva je, že v Anglii existuje dceřiná společnost žalovaného, která se také na takovém protisoutěžním jednání podílela. Není přitom důležité, zda právě žalobce měl nějaké obchodní styky právě s touto anglickou dceřinou společností¹¹. Tím soud při svém rozhodování značně rozšířil řadu potenciálních žalobců požadujících náhradu škody u anglických soudů a podle anglického práva.

⁹ Například se jedná o nároky BCL Old Co. Limited a Deans Foods proti účastníkům tzv. *Vitaminového kartelu* (*Hoffman la Roche, Aventis a Rhodia*). Ve věci *Vitaminového kartelu* Evropská Komise udělila členům kartelu pokutu v celkové výši přesahující 850 milionů Eur za jednání porušující článek 81 odst. 1 Smlouvy o ES.

¹⁰ *Roche Products Ltd. & Ors v Provimi Ltd* [2003] EWHC 961 (Comm).

¹¹ Žalobce, který utrpěl škodu v důsledku jednání účastníků Vitaminového kartelu, se soudil s několika společnostmi, které patřily do koncernu, který se kartelu účastnil. Žaloba byla podána ve Velké Británii, a to jak proti britským společnostem, tak proti společnostem zahraničním bez ohledu na to, že žalobce s britskými společnostmi daného koncernu nijak neobchodoval. Žalobce argumentoval tím, že britské dceřiné společnosti v rámci koncernu implementovaly příslušná kartelová omezení, čímž porušily článek 81 odst. 1 Smlouvy o ES. Žalobce pak tvrdil, že z tohoto důvodu má možnost podat proti nim ve Velké Británii žalobu. Dále žalobce argumentoval, že jelikož Nařízení Brusel I (dřívější Bruselská úmluva) mu za určitých podmínek dává možnost soudit se se všemi žalovanými u jednoho soudu, může ve Velké Británii u téhož soudu podat žalobu proti zahraničním dceřiným společnostem, se kterými ve skutečnosti udržoval obchodní vztah. Anglický soud tuto jeho argumentaci uznal.

Rovněž v Německu je znát silící podpora soukromoprávnímu vymáhání škod způsobených porušením soutěžních předpisů. Přestože německá úprava nezná institut kolektivních žalob, v roce 2009 potvrdil Spolkový soudní dvůr rozhodnutí Zemského a Vrchního zemského soudu v Dusseldorfu, které umožnily žalobu společnosti *Cartel Damages Claim SA (CDS)*. CDS je belgická společnost, která převzala nároky na náhradu škody jednotlivých poškozených v cementovém kartelu, a v současné době vede sama za sebe spor o náhradu škody proti účastníkům cementového kartelu ve výši nároků, které na ni byly postoupeny jednotlivými poškozenými. Řízení ještě není u konce, ovšem už to, že německé soudy přiznaly CDS aktivní legitimaci ve sporu, je signál, že ani v Německu nejsou poškození, byť s drobnými nároky, zcela bezzubí a mohou si sami vynutit respektování soutěžních předpisů.

Mezi další země, kde poškození již slaví úspěchy, se řadí například Španělsko nebo Francie.

Budoucnost v České republice

I bez jednotné evropské úpravy některé země v rámci EU již kráčí směrem rozvoji vymáhání škody způsobené protisoutěžními praktikami. Česká republika mezi těmito státy bohužel není. Je však otázkou, zda by jednotný evropský předpis byl, či vůbec mohl být, tím předpisem, který bude znamenat průlom do současného neutěšeného stavu.

Na případu CDS v Německu se přitom ukazuje, že není vždy potřeba speciálních institutů k ochraně poškozených protisoutěžním jednáním a lze i v rámci platných národních předpisů najít cestu, jak se domoci ochrany svých práv. Přitom postoupení pohledávky je institut běžný a lze postoupit i pohledávku budoucí, spornou či podmíněnou. Lze tedy postoupit pohledávku, kterou povinný rozporuje a o jejíž existenci a případné výši bude v budoucnu rozhodovat soud. K uplatnění takto postoupené pohledávky u soudu bude postupník aktivně legitimován. V tomto ohledu není z pohledu českého práva postup poškozených v Německu ničím příliš novátorským. To, co je na případu v Německu revoluční je fakt, že jednotliví drobní poškození nečekali na předpis, který bude upravovat otázky způsobu rozdělení případně přisouzených částek náhrady škody, podílu na nákladech řízení a dalších procesních a jiných otázkách, které je nezbytné vyřešit v souvislosti s umožněním institutu kolektivních žalob, ale sami mezi sebou našli nějaké řešení těchto otázek, využili zákonných možností, shodli se na postupu a snažili se domoci spravedlnosti.

Nelze než doufat, že se zdejší poškození budou inspirovat snahami a případnými úspěchy v zahraničí.

ABSTRACT:

[Lucie Bányaiová: Certain aspects of private antitrust litigation]

The article focuses on the important conclusions of the decision making at the national level in the Czech Republic in the field of the public competition law in the last 3 months. All individual points of this article describe namely the current decisions issued by the regional court in the questions of the proofs of the concerted practices, imposing of the fines, indirect fixing of prices by the associations of the undertakings and the evaluation of the discreditable effect of the press release issued by the competition authority.